

MAGYAROK – KÜLFÖLDÖN GONDOLATOK A MAGYAROK KÜLFÖLDI MUNKAVÁLLALÁSÁRÓL

Hárs Ágnes

kandidátus, Kopint-TÁRKI
agnes.hars@kopint-tarki.hu

Az alábbi írás az emigráció kérdését vizsgálja, és különösen az alcímben is jelzett, leszűkített kérdésre, a külföldön történő munkavállalásra koncentrálna. A továbblépéshez pontosítaniunk kell, hogy országhatárokon átlépő mobilitásról esik szó, amit gyakran elvándorlásként, máskor migrációként emlegetnek. Migrációnak szokás – általánosabb értelemben – tekinteni egy régió vagy egy ország határán átlépő tartós lakhelyváltoztatással járó mozgásokat, így a belöldi és a nemzetközi migráció sok kérdésben hasonlít. A migrációt ösztönző, akadályozó és fenntartó mechanizmusok hasonlóak, de néhány fontos kérdésben, így a migráció és a migrációs politika szabályozásában a határokon átlépő nemzetközi migráció eltér a régiók közötti belső migrációtól. A migrációt ösztönző erők leírása, a mobilitást kiváltó és fenntartó erők magyarázata azonban az országhatárokon átlépésétől független modellekre vezethető vissza. A migrációt mozgató taszító és vonzó (push és pull) erők mentén írja le a jelenséget a 19. század végén Ernest George Ravenstein (1885) úttörő tanulmánya, igazolva a migráció gazdasági meghatározottságát. A munkaerő migrációját John R. Harris és Michael P. Todero (1970) klasszikus modelljében a jobb

gazdasági helyzetű régiók vonzóbb béreinek és a vonzó régióban lehetséges munkanélküliségi kockázat kalkulációja alapján meghozott migrációs döntések határozzák meg. A migrációs döntés meghozatalakor a célországban megkereshető (remélt) bérek, pontosabban az otthonihoz képest elérhető remélt bérelőny és a munkanélküliség kalkulált kockázata mellett a migráció költségeit is számításba kell venni. A migrációs döntés és a lakhelyváltoztatás tetemes költségekkel jár, aminek kalkulálásakor a lakhelyváltoztatás pénzbeli ráfordításai mellett a szülőföld, a barátok, a biztonság feladásának, az új környezetbe beilleszkedés nehézségeinek a nem közvetlenül pénzben mérhető költségeit is számításba kell venni. A migrációs folyamatokat gyorsítja és a migráció kockázatát és költségeit csökkenti a kapcsolatok kialakult hálójára és annak erőssége a kibocsátó és a migráns célország között (Boyd, 1989). A migráció mindezek kalkulációja mellett meghozott döntés, ami azonban gyakran végződik a migránsok hazatéréssel; a migrációs folyamatokat jelentős visszaáramlás kíséri. Az áramlás tehát nem egyirányú elvándorlást, hanem többszöri és többirányú migrációs mozgást jelenthet, ha egyébként a határokon

átlépés szabad, azt nem korlátozza szigorúan sem a kibocsátó, sem a fogadó ország.

Kelet-Európa országaiban a hatalom hosszú évtizedekig kontrollálta a határokat, az utazás és a munkavállalás szabad döntése a rendszerváltást követő időszakban vált szabadabbá és lehetővé. A kelet-európai és a nyugati régió közötti jelentős fejlettségbeli és ezzel együtt járó jövedelemkülönbségek alapján a határok megnyitását követően jelentős migrációs nyomást prognosztizáltak a szakemberek (Layard et al., 1994), a következményektől – a kelet-európai országokból feltételezett és várt migráció okozta munkapiaci zavaroktól – tartva a 90-es években Európa fejlettebb nyugati országaiban gyorsan korlátozták a beáramlást. Az Unió kibővülésének folyamatában a korlátozásokat fokozatosan feloldva nyílt meg a csatlakozást követően a kelet-európai országok polgárai előtt a munkavállalás szabadsága.¹

A kelet-nyugati migrációt felgyorsította az Unió bővülése, különösen a munkavállalás szabadságát kezdetől nem korlátozó Egyesült Királyság, Írország és a dél-európai országok vonzereje nőtt meg (Hárs, 2008). Mivel a migráció nagyrészt az európai országok között zajlott, a magyarok külföldi munkavállalásának alakulását mindenekelőtt az EU-n belül vizsgáljuk.

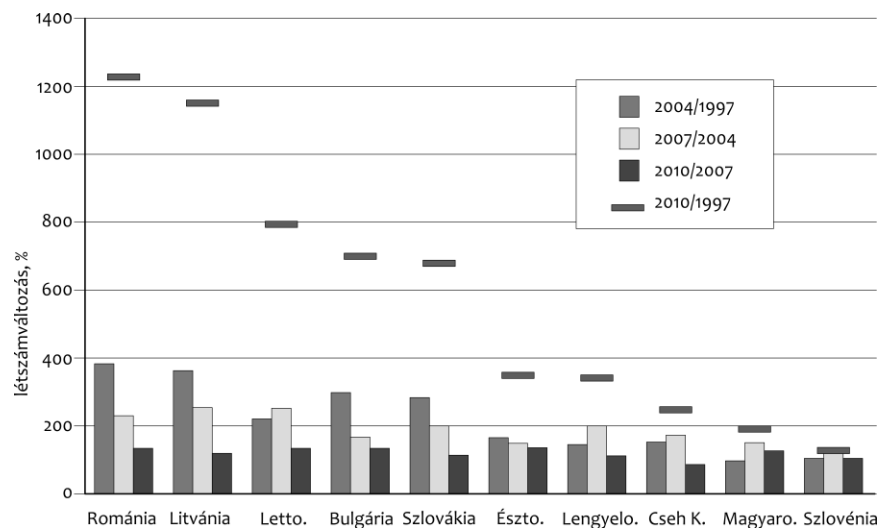
A magyarok emigrációja a többi hasonló helyzetű kelet-európai országhoz képest szérenyven növekedett az Unió csatlakozást

megelőzően és az azt követő időszakban is. A külföldön élő népesség nagyságának a változását vizsgálva a kelet-európai régió országai közül Magyarországon volt a legszerényebb a növekedés a csatlakozást megelőző időszakban és hasonlóan alacsonynak bizonyul az arány, amikor a teljes vizsgált időszakban végbement létszámváltozást vizsgáljuk.² Néhány kelet-európai országból (Romániából és Litvániából, de kisebb mértékben Lettországból, Bulgáriából vagy Szlovákiából) már az Unió bővülését megelőző időben érzékelhetően növekedett a migráció, az országok többségében azonban az Unió 2004-es bővülését követően szabadabbá váló mozgás és munkavállalás következtében érzékelhető csupán erőteljes növekedés. A csatlakozást követően az országok többségében számottevően emelkedett a külföldön élők létszáma, különösen Lettországból, emellett Litvániából, Lengyelországból, Szlovákiából, és a később csatlakozott Romániából és Bulgáriából is. A válság kezdete óta (2007 után) a növekedés lelassult, bár sehol nem állt meg, Magyarországon pedig éppen ebben az időszakban kezdődött a migráció gyorsulása (*1. ábra*).

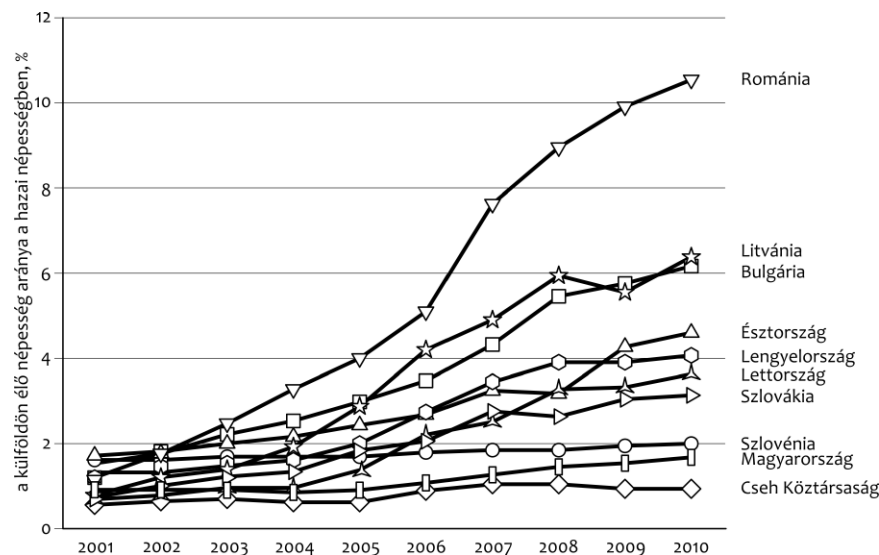
A létszámnövekedést vizsgálva a migrációs folyamatok dinamikáját láthattuk. A migráció nagyságát és jelentőségét a kibocsátó ország szemszögéből az emigráns népesség hazai népességhez mért arányával érzékeltethetjük pontosabban (*2. ábra*). Magyarorszá-

¹ 2004-ben csatlakozott az EU-hoz Csehország, Szlovákia, Lengyelország, Szlovénia, Magyarország, Lettország, Litvánia és Észtország. 2007-ben csatlakozott Románia és Bulgária. A 2004-ben csatlakozott országok polgárai előtt a csatlakozáskor az Egyesült Királyság, Írország és Svédország azonnal megnyitotta a határait, majd 2006-ig fokozatosan a többi országok, végül 2011 májusában a lehetséges átmeneti időszakot teljes mértékben kitöltve Németország és Ausztria.

² A magyarok és az Európai Unióhoz csatlakozott kelet-európai országok emigrációjának változását a külföldön élő (regisztrált) állampolgárok statisztikája alapján mutatjuk meg. Ez az ún. *tükörstatisztika* a fogadó ország nyilvántartásai alapján követi nyomon egy ország emigráns népességét. Az adatok a minden év január elseji állapotot mutatják, ezért azokat a megelőző évre vonatkozó adatokként kezeljük.

1. ábra • Az Európai Unió más országában élő kelet-európai állampolgárok létszámváltozása 1997-2010 közötti időszakokban, %. Forrás: saját számítás (Eurostat online regiszter), a hiányzó adatok kiegészítve és korrigálva Fic et al. (2011) adatai alapján.

2. ábra • Az Európai Unió más országában élő kelet-európai állampolgárok aránya a hazai népességben, 2001-2010, %. Forrás: saját számítás (Eurostat online regiszter), a hiányzó adatok kiegészítve és korrigálva Tatian Fic és munkatársai (2011) adatai alapján.

gon, hasonlóan a Cseh Köztársasághoz vagy Szlovéniához, nem volt jelentős a regisztrált migráns népesség aránya, bár 2008-tól kezdődően – a kedvezőtlen hazai fejleményekre válaszul – a külföldre vándorlók aránya növekedni kezdett. A magyarországi migránsok aránya 2010 végén a népesség 2% körüli aránya, azonban így is messze elmarad a legnagyobb és gyorsan növekvő emigráns arányt mutató Romániától, de az alacsonyabb, bár jelentős, 4-6 százalékos emigráns arányt mutató országoktól is (így a balti országoktól, Lengyelországtól vagy Szlovákiától).

A magyarországi migrációs folyamatok felgyorsulása feltehetően nem a mobilitási kedv vagy a vállalkozókészség növekedésével, hanem a gazdasági nyomás hatására erősödött fel. A tényleges migrációs folyamatok időbeli trendje és térbeli irányai is a migrációs potenciáléhoz hasonlóan alakulnak.

A már látott tükröstatistika alapján a külföldön élő népesség nagyságát és változását vizsgáltuk, ezután a munkavállalás dinamikájának és szerkezetének alakulását elemezzük a munkaerő-felmérés alapján.³ A növekedés dinamikáját és ennek várható alakulását 2004-hez képest mutatja a 3. ábra. Mint korábban láttuk (1. és 2. ábra), az EU-hoz való csatlakozást megelőzően külföldön tartózkodó népesség létszáma állandó volt, majd folyamatosan és egyenletesen növekedni kezdett. A munkavállalási célú migráció ala-

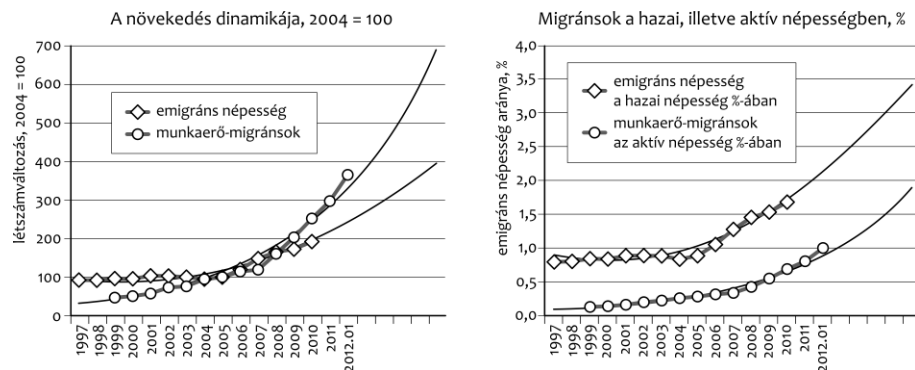
³ A létező adatforrások eltérő migráns csoportokra vonatkoznak, ezért az eredmények értelmezésekor fontos hangsúlyozni, hogy melyik migráns szegmenseket vizsgáljuk. A tükröstatistika a külföldön élő regisztrált népességet mutatja, a munkaerő-felmérés pedig azokat, akiknek jelenlegi vagy legutolsó munkahelye külföldön volt, és van otthon élő tagja a háztartásnak. Egyik adatforrás sem fedi le a teljes migráns népességet, de a változások érzékelésére a két adatforrás hosszú időszora egyaránt alkalmas.

csony szintről induló, de igen gyors növekedése 2007 után következett be, amikor a költségvetés egyensúlyi helyzetének helyreállítása érdekében az első jelentősebb megszorításokat kezdeményezte az akkori kormányzat (3. ábra, bal panel). A 3. ábra jobb panelje a külföldön élő népesség és a munkaerő-migránsok arányát mutatja a népesség, illetve az aktív népesség arányában, a növekedés ellenére az arány alacsony maradt. A migrációt fenntartó és erősítő hatások tartós fennmaradása mellett feltehető, hogy néhány éven belül a mostani trend fennmaradása elvezethet ahhoz, hogy Magyarország felzárkózik a jelentősebb emigráns országok migrációs szintjéhez.

A magyarországi migránsok fő célországai Németország, Ausztria és növekvő mértékben az Egyesült Királyság (4. ábra). A külföldön tartózkodók fele a tükröstatistikák alapján Németországban él, és már a 2000-es évek elején is ott élt. A migráció nagysága és növekedési üteme mindkét adatforrás szerint leginkább Németország és Ausztria felé irányul.⁴ Az Egyesült Királyság vonzereje 2007 után erősödött, de jelentősége elmarad a két hagyományos célországtól. Az Egyesült Királysághoz hasonlóan növekedett a többi EU-ország vonzereje is, a növekedés 2007 után látszik felgyorsulni.

A migráció, mint a munkaerő-mobilitás egy formája, természetes folyamat, része a munkaerő-piaci kiegyenlítő mechanizmusoknak. Továbbá, az Európai Unió alapelveinek egyike az Unió országai közötti szabad munkaerő-áramlás. A migráció rendszerint a kedvezőtlen gazdasági helyzetű régiókból a

⁴ A munkaerő-migráció kiugróan magas osztrák értékei azzal magyarázhatók, hogy a munkaerő-felvétel az ingázó migránsokat is tartalmazza, míg az ilyen munkavállalás nem jelenik meg a tükröstatistikában.

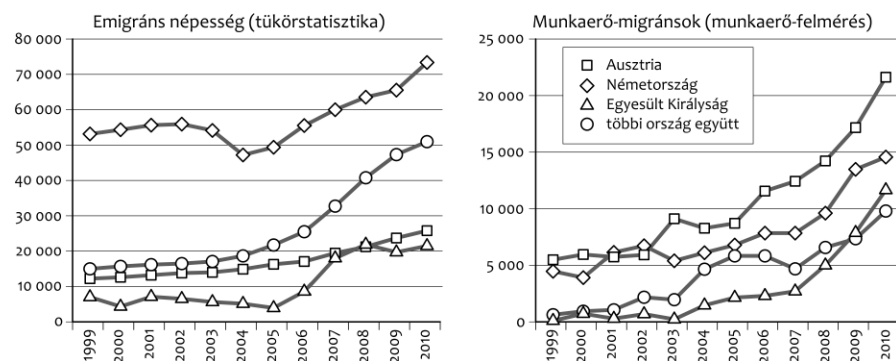

3. ábra • Az emigránsok és a migráns munkaerő számának alakulása és arányuk a népességhez, illetve az aktív népességhez képest 1997 óta és öt év múlva. (Az emigráns népességnél a trend polinomiális, a munkaerő-migránsoknál exponenciális.) Forrás: saját számítás (Eurostat online regiszter), a hiányzó adatok kiegészítve és korrigálva Tatian Fic és munkatársai (2011) alapján.

kedvezőbbek felé áramlik, s az országok közötti fejlettségbeli eltérések ezt a folyamatot képesek tartósan fenntartani. A migrációs nyomás erősödésével a migráció kockázata is emelkedik, távolabbi munkahelyeken, rosszabb feltételekkel, rosszabb munkákat is hajlandóak elvállalni azok, akik migrációra adják a fejüket.

A magyar migráció alakulását 2007 előtt nagyrészt a természetes munkaerő-piaci kiegyenlítő mechanizmusok mozgatták; aki

külföldre ment dolgozni, bár ezzel áldozatot és kockázatot is vállalt, nagyobb részét szakképzésének megfelelő munkát végzett. Ezt sejteti, hogy ebben az időszakban többségben voltak a szakmunkások és diplomások, akik mindenképp a közeli „hagyományos” célországokban, Ausztriában és Németországban dolgoztak. 2007 után a növekvő migrációban részt vevők között nőtt a távolabbi országok vonzereje, a nem szakmunkás csoportok és a nem szakmájuknak megfelelő munkát vég-

4. ábra • A magyar migráció EU-s célszágai, 1999–2010. Forrás: saját számítás (Eurostat online regiszter), a hiányzó adatok kiegészítve és korrigálva Tatian Fic és munkatársai (2011) alapján.

zők aránya, ami a kedvezőtlen gazdasági feltételek hatásának tudható be (Hárs, 2012).

Nem tudható, hogy a közeljövőben hogyan változik a migrációt motiváló tényezők összessége, hogy a hazai gazdasági mutatók alakulása, az intézményi változások (például az iskolarendszer és egyetemi képzés reformja), a politikai tényezők közrejátszása eltolja-e a magyarországi migrációt egy tartósan elvándorló pályára. Az előjelek kedvezőtlenek, a jelenlegi migrációt motiváló tényezők változatlanul néhány év távlatában a magas és

állandósuló migráció lehetőségét vetítik előre. Az emigráció tovagyrúzó hatásai kedvezőtlenek lehetnek a hazai munkaerő-piaci és gazdasági környezetre, mivel az elvándorlók szakmai és korosztályi szerkezete, kvalifikáltsága, a migráció időtartamának megnövekedése komoly zavarokat okozhat a hazai társadalomban és a munkaerőpiacon.

Kulcsszavak: emigráció, külföldi munka, Európai Unió, munkaerő szabad áramlása, munkaerőpiac

IRODALOM

- Boyd, Monica (1989): Family and Personal Networks in International Migration: Recent Developments and New Agendas. *International Migration Review*. 23, 3, 638–670. • <http://www.jstor.org/discover/10.2307/12546433?uid=3739232&uid=2&uid=4&sid=21101620010001>
- Fic, Tatiana – Holland, D. – Paluchowski, P. – Rincon-Aznar, A. – Stokes, L. (2011): *Labour Mobility within the EU – The Impact of Enlargement and Transitional Arrangements*. (NIESR Discussion Paper No. 379.) National Institute of Economic and Social Research, London • http://www.niesr.ac.uk/pdf/050811_152043.pdf
- Harris, John R. – Todaro, Michael P. (1970): Migration, Unemployment and Development: A Two-sector Analysis. *American Economic Review*. 60, 1, 126–142.

- <http://www.aeaweb.org/aer/top20/60.1.126-142.pdf>
- Hárs Ágnes (2008) Csatlakozás és csatlakozás – a magyar munkaerőpiac és a migráció. In: Kolosi Tamás – Tóth István György (szerk.): *Társadalmi riport 2008*. Társadalmi és Humán Kutató Intézet, Budapest, 108–128. • <http://www.tarsadalomkutatas.hu/hir.php?hir=131>
- Hárs Ágnes (2012): A New Emigrant Country? The Case of Hungary. Prezentáció. IZA/CEUR Workshop, CEU, Budapest, 2012. október 12–13.
- Layard, Richard – Blanchard, O. J. – Dornbusch, R. – Krugman, P. (1994): East-West Migration. The Alternatives. The MIT Press, Cambridge, MA • <http://books.google.hu/books?id=zZgkCB-RZzwC&printsec=frontcover#v=onepage&q&cf=false>
- Ravenstein, Ernest George (1885): The Laws of Migration. *Journal of the Statistical Society of London*. 48, 2, 167–235.

